

Róziiewicz, Jerzy

Związki Jana Baudouina de Courtenay z Cesarską Akademią Nauk w Petersburgu

---

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 32/3-4, 711-734

1987

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jerzy Rózewicz
(Warszawa)

ZWIĄZKI JANA BAUDOUINA DE COURTENAY Z CESARSKĄ AKADEMIĄ NAUK W PETERSBURGU

W długoletniej historii Akademii Nauk w Petersburgu wielu Polaków działających na polu rozlicznych dziedzin językoznawstwa utrzymywało z tą instytucją bliskie kontakty. Wystarczy wymienić Samuela Lindego, Aleksandra Brücknera, Witolda Porzezińskiego, Jana Rozwadowskiego, Jana Łosia¹. Najściślejsze jednak i najowocniejsze związki z petersburską Akademią łączyły Jana Baudouina de Courtenay.

Jan Ignacy Nieścisław Baudouin de Courtenay (1845—1929) był — jak wiadomo — wybitnym lingwistą teoretykiem, a jego postać — mówiąc słowami Witolda Doroszewskiego — „pozostanie na zawsze nie tylko w dziejach językoznawstwa polskiego i rosyjskiego [...] ale i w ogólnych dziejach myśli językoznawczej jako postać wielka”².

Baudouin de Courtenay, pracując w latach 1875—1883 na uniwersytecie w Kazaniu, wraz z przedwcześnie zmarłym swym uczniem i rodakiem Mikołajem Krużewskim (1851—1887) wystąpili z poglądami, które zwykło się później nazywać w literaturze „kazańską szkołą lingwistyki” lub — jak określa ją Roman Jakobson — „kazańską szkołą polskiej lingwistyki”³. Myśli głoszone przez Baudouina i jego

¹ Wszyscy wymienieni, oprócz Porzezińskiego, wybrani byli członkami korespondentami Akademii Nauk w Petersburgu.

² W. Doroszewski: *Jan Baudouin de Courtenay — językoznawca i myśliciel*. W: J. N. Baudouin de Courtenay: *Dzieła wybrane*. T. 1. Warszawa 1974 s. 96.

³ Zob. R. Jakobson: *Kazańska szkoła polskiej lingwistyki i jej miejsce w światowym rozwoju fonologii*. „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” 1960 s. 3—34; W. A. Bogorodnickij: *Kazanskaja lingwistyczeskaja szkoła*. „Trudy Moskovskogo Instituta filosofii, literatury i istorii” 1930 t. 5 s. 265—294; Tenże: *Kazanskij pieriod professorskoj diejatelnosti I. A. Boduena de Kurtene (1875—1883)*. „Prace Filologiczne” 1934 s. 465—479; J. A. Ziemskaja: „Kazanskaja lingwistyczeskaja szkoła” prof. I. A. Boduena de Kurtene. „Russkij jazyk w szkole” 1951 nr 6 s. 61—73; W. W. Karakulakow: *Obszczelinguwistyczeskije wzglady I. A. Boduena de Kurtene i predstavitelej „Kazanskoj lingwistyczeskaj szkoły”*. „Uczyenje Zapiski Stalinbadskogo gosudarstwiennogo pedagogiczeskogo instituta” 1956 t. 14 s. 69—86; M. W. Czerpanow: *Iz istorii kazanskaj lingwistyczeskaj szkoły (k. 30-letiju so dnja smierti I. A. Boduena de Kurtene)*. „Woprosy teorii i metodiki izuczenija russkogo jazyka” 1960 s. 130—147; M. Ivić: *Kierunki w lingwistyce*. Wrocław 1966 s. 87—90.

uczniów w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych ubiegłego stulecia stanowią fundament nowoczesnego, już dwudziestowiecznego językoznawstwa. „Dlatego — jak pisze Edward Stankiewicz — trudno jest znaleźć temat we współczesnych badaniach językoznawczych, który w ten czy inny sposób nie był inspirowany przez Baudouina i dla którego on sam nie przygotował uprzednio gruntu. Było to po części wynikiem długiego i płodnego życia Baudouina, a po części także tej szczególnej fascynacji, jaką budził on w pokoleniach językoznawców, począwszy od kręgu kazańskiego, a skończywszy na Europie i Ameryce. [...] Jeszcze bardziej uderzający jest fakt, iż sam Baudouin bardzo jasno wytyczył szereg podstawowych problemów językoznawstwa, które dopiero teraz wysuwają się na czoło badań o języku. Są to przede wszystkim typologia języków, problem uniwersaliów, socjologia języka i stosunek językoznawstwa do innych nauk”⁴.

Nowatorski dorobek naukowy uczonego zawiera w sobie wielką rozległość zagadnień. Zasadniczym wkładem Baudouina de Courtenay do współczesnego językoznawstwa jest opracowanie teorii fonologii i morfonologii, „która posłużyła jako punkt wyjścia wszelkich dalszych badań w tych dwu spokrewnionych gałęziach nauki o języku”⁵. Niemniej pionierski jest jego wkład w dziedziny morfologii i językoznawstwa historycznego, a także do językoznawstwa słowiańskiego.

Ta rozległa twórczość Baudouina była przedmiotem licznych opracowań⁶, pojawiających się już wkrótce po jego śmierci. Po drugiej wojnie światowej wykorzystywano — szczególnie w Polsce i ZSRR — związane z życiem uczonego rocznice jubileuszowe⁷, aby upowszechnić szerzej życie i dzieło Baudouina. Największy bodaj plon przyniosły obchody pięćdziesiątej rocznicy śmierci wybitego językoznawcy, których ukoronowaniem była — zorganizowana w Warszawie przez Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Warszawski i Polską Akademię Nauk — międzynarodowa konferencja naukowa *Jan Baudouin de Courtenay a lingwistyka światowa*. W konferencji tej wzięli udział uczeni z 18 krajów, którzy przedstawili prawie 100

⁴ E. Stankiewicz: *Baudouin de Courtenay a podstawy współczesnego językoznawstwa*. Wrocław 1986 s. 10, 11.

⁵ Tamże s. 28.

⁶ Literaturę o Baudouinie de Courtenay do 1959 r., obejmującą 43 pozycje bibliograficzne, podają L. J. Bokarjewa i A. A. Leontjew w książce *I. A. Boduen de Kurtene (k. 30-letiju so dnja smierti)*. Moskwa 1960 s. 117—119. W piśmiennictwie polskim publikacje o Baudouinie (do roku 1965) zarejestrowane są w *Nowym Korbucie* t. 13 Warszawa 1970 s. 193—194 (w sumie 59 pozycji). Oba jednak wykazy zawierają dość poważne luki. Od 1965 r. na temat życia i twórczości Baudouina ukazało się w piśmiennictwie światowym ponad 50 opracowań, w tym książki: F. Häusler: *Das Problem Phonetik und Phonologie bei Baudouin de Courtenay und in seiner Nachfolge*. Halle/S 1968 (ss. 161); M. Di Salvo: *Il pensiero linguistico di Jan Baudouin de Courtenay. Lingua nazionale e individuale*. Venezia 1975 (ss. 217); T. S. Szaradzenidze: *Lingwisticeskaja teorija I. A. Boudena de Kurtene i jego miesto w jazykoznanii XIX—XX wiekow*. Moskwa 1980 (ss. 134 — jest to znacznie skrócona wersja opublikowanej w Tbilisi w 1978 r. książki w języku gruzińskim pod tym samym tytułem, która liczy 336 stron druku); E. Stankiewicz: *Baudouin de Courtenay a podstawy współczesnego językoznawstwa*. Wrocław 1986 (ss. 79 — jest to rozszerzona wersja rozprawy, jaka ukazała się w języku angielskim w Lisse w 1976 r.).

⁷ M. in. w Polsce w 1954 r. obchodzono ćwierćwiecze, a w ZSRR w 1959 r. trzydziestolecie śmierci Baudouina.

referatów⁸. Rocznica ta przyniosła również kilkanaście artykułów⁹, poświęconych Baudouinowi, zamieszczonych w polskich czasopismach w końcu lat siedemdziesiątych i początku osiemdziesiątych¹⁰.

Mimo jednak już dość bogatej literatury — liczącej znacznie ponad 100 pozycji — życie i twórczość Baudouina de Courtenay nie zostało w pełni odzwierciedlone w piśmiennictwie naukowym. Wymagają przede wszystkim dokładnego przebadania nieopublikowane prace uczonego oraz obfita korespondencja¹¹, znajdująca się w wielu zespołach archiwalnych, szczególnie tych, które są przechowywane w Leningradzkim Oddziale Archiwum Akademii Nauk ZSRR¹².

⁸ Zob. J. Safarewicz: *Międzynarodowa konferencja: Jan Baudouin de Courtenay a lingwistyka światowa*. „Język Polski” 1980 s. 301—302; J. Sambor: *Międzynarodowa konferencja nt. Jan Baudouin de Courtenay a lingwistyka światowa*. „Przegląd Humanistyczny” 1979 nr 10 s. 158—164.

⁹ W latach 1979—1983 opublikowano w polskich czasopismach naukowych co najmniej 16 artykułów poświęconych Baudouinowi, m. in. B. Białokozowicz: *Jan Baudouin de Courtenay o Dostojewskim*. „Slavia Orientalis” 1980 s. 31—35; Tenże: *Jan Baudouin de Courtenay o Puszkinie*. „Slavia Orientalis” 1980 s. 383—392; Tenże: *Jan Baudouin de Courtenay wobec literatury rosyjskiej*. „Przegląd Rusycystyczny” 1980 z. 3 s. 13—28; M. Jeżowa: *Jan Nicisław Baudouin de Courtenay*. „Przegląd Rusycystyczny” 1979 z. 3 s. 23—29; L. Kaczmarek: *Jan Baudouin de Courtenay — prekursor nowoczesnej logopedii*. „Logopedia” 1983 s. 5—14; H. Kurkowska: *O Janie Baudouin de Courtenay*. „Polonistyka” 1979 nr 6 s. 440—445; H. Orzechowska: *Polemiki slawistyczne sprzed stu lat. (J. Baudouin de Courtenay a współczesni językoznawcy w świetle odręcznych notatek na marginesach księżek z jego biblioteki)*. „Przegląd Humanistyczny” 1981 nr 6 s. 31—50; T. Wójcik: *Jan Baudouin de Courtenay (w pięćdziesiątą rocznicę śmierci)*. „Język Rosyjski” 1979 s. 147—151.

¹⁰ Po roku 1983 jeszcze ukazały się o Baudouinie dwa artykuły (nie licząc popularnie ujętego szkicu E. Ryst w „Tygodniku Polskim”) J. Sokołowski: *Poglądy Jana Baudouina de Courtenay w dziedzinie teorii pisma*. „Acta Universitatis Wratislaviensis. Slavica” 1984 t. 29 s. 41—55 oraz H. Kurkowska: *Postawa etyczna Jana Baudouina de Courtenay jako uczonego*. „Poradnik Językowy” 1985 s. 329—333.

¹¹ Dotychczas korespondencji Baudouina nie poświęcano w publikacjach zbyt dużo uwagi, choć zdawano sobie sprawę z jej znaczenia naukowego. Największy zbiór listów (258 wraz z pocztówkami) wydał Teodor Bešta (*Listy Baudouina de Courtenay do A. Černego*. Wrocław 1972). Ponadto korespondencją Baudouina zajmowali się i częściowo ją wydawali: J. Hamm: *Vatroslav Jagić i poljaci*. Zagreb 1951 s. 168—177, 211—215; T. Bešta: *Naznámé listy J. Baudouina de Courtenay lužickosrbskému budíteli A. Mukovi*. „Slavia” 1962 nr 3 s. 419—440; *Pisma Boduena de Kurtene A. N. Wiesielowskemu*. „Izwiestija Akademii nauk SSSR. Serija literatury i jazyka” 1969 t. 28 s. 456—462; B. Białokozowicz: *Jan Baudouin de Courtenay i Marian Zdziechowski*. „Przegląd Humanistyczny” 1968 nr 2 s. 141—156; Tenże: *Korespondencja Jana Baudouina de Courtenay z Aleksandrem Pypinem*. „Przegląd Rusycystyczny” 1981 z. 4 s. 5—16; Tenże: *Korespondencja Jana Baudouina de Courtenay z Włodzimierzem Czertkowem i jego ywadnictwem «Swobodnoje Stowo»*. „Slavia Orientalis” 1982 s. 41—48; H. Kasprzakówna: *Listy Jana Baudouina de Courtenay do Józefa Skulete’go*. „Slavia Occidentalis” 1981 s. 135—145.

¹² Na uwagę przede wszystkim zasługuje przechowywany w tym archiwum obszerny zespół osobowy Baudouina (fond 102), składający się z 373 jednostek archiwalnych. Znajdują się w nim obfite materiały dialektologiczne oraz listy od kilkuset osób, głównie od filologów, lingwistów i slawistów (m. in. od: Romana Brandta, Siergieja Bulicza, Antona Budiłowicza, Konstantina Grota, Fiedora Korsza, Aleksandra Kotlariewskiego, Nikołaja i Piotra Ławrowskich, Władimira Łamanskiego, Leonida Majkowa, Aleksandra Pogodina, Aleksandra Potiebni, Aleksandra Pypina, Wasilija Radłowa, Wiktora Rozena, Aleksandra Wiesielowskiego, Vatroslava Jagicia — wszyscy oni byli członkami rzeczywistymi lub członkami korespondentami Cesarskiej Akademii Nauk w Petersburgu). Materiały te Baudouin przekazał w darze w 1902 i 1909 r. Bibliotece Ces. Akademii Nauk, skąd następnie w 1931 r. zostały przejęte przez Archiwum AN ZSRR. Listy Baudouina są rozproszone po wielu zespołach osobowych tego archiwum, m. in. w zespołach: W. I. Łamanskiego (f. 35), K. G. Zalemana (f. 87), A. A. Kunika (f. 95), P. W. Szejna (f. 104), A. Kroiset van der Kop (f. 114), A. A. Szachmatowa (f. 134), J. K. Grota (f. 137), A. I. Sobolewskiego (f. 176), W. W. Radłowa (f. 177), S. F. Oldenburga (f. 208), P. A. Ławrowa (f. 284), J. F.

W niniejszym artykule ograniczę się — wykorzystując przede wszystkim dokumenty z wymienionego Archiwum — do mało znanych, a istotnych, związków Baudouina de Courtenay z Cesarską Akademią Nauk w Petersburgu i jej kontynuatorką Rosyjską Akademią Nauk w Piotrogradzie i następnie Akademią Nauk ZSRR w Leningradzie. Postaram się prześledzić je zgodnie z biegiem życia uczonego.

Pierwsze kontakty z Akademią nawiązał Baudouin de Courtenay pod koniec lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku. Nie były one jeszcze bezpośrednie, ale dwuletnia praca pod kierownictwem członka rzeczywistego Akademii (tzw. akademika, czyli uczonego etatowego tej najwyższej w Rosji korporacji naukowej), Izmaila Sriezniewskiego, niejako sprzyjała kontaktom pośrednim¹³.

Do Petersburga Baudouin de Courtenay przybył jesienią 1868 r. już jako od dwóch lat magister nauk historyczno-filologicznych Szkoły Głównej Warszawskiej. Uzyskał on od rosyjskiego Ministerstwa Oświecenia Publicznego dwuletnie stypendium i przydzielony został do Uniwersytetu Petersburskiego¹⁴. Opiekę nad nim przejął wspomniany Sriezniewski, u którego Baudouin pracował nad staropolskimi pomnikami językowymi. W wyniku tego powstała znakomita rozprawa drukowana w Lipsku w języku rosyjskim¹⁵, na podstawie której w 1870 r. Baudouin de Courtenay na Uniwersytecie Petersburskim uzyskał stopień magistra językoznawstwa porównawczego i mógł jako docent prywatny prowadzić wykłady z gramatyki porównawczej języków indoeuropejskich.

Mimo iż Baudouin de Courtenay wspominał, że praca ze Sriezniewskim nie przyniosła mu nic prócz szkody, to jednak należy stwierdzić, wbrew tej jego opinii, że nabył tu Baudouin de Courtenay solidne przygotowanie filologiczne, które zaowocowało pięknymi wynikami w późniejszych jego pracach leksykograficznych. Dodajmy też, że Baudouin de Courtenay pomagał Sriezniewskiemu w przygotowywaniu czterotomowego wydania *Myśli o historii języka rosyjskiego*¹⁶.

Bezpośrednie kontakty z Akademią Nauk w Petersburgu podjął Baudouin de Courtenay będąc już profesorem gramatyki porównawczej języków indoeuropejskich Uniwersytetu Kazańskiego. Niemal z nominacją na profesora zwyczajnego tej uczelni (prof. zw. mianowano Baudouina 9 XII 1876, wcześniej, 31 VIII 1874, był mianowany docentem i prof. nadzw. — 20 XII 1875) Baudouin otrzymał od Aka-

Karskiego (f. 292), W. M. Istrina (f. 332), G. E. Zengera (f. 504), N. A. Morozowa (f. 543), N. A. Ławrowskiego (f. 704), B. M. Lapunowa (f. 752), A. F. Byczkowa (f. 764), L. W. Szczerby (f. 770), A. N. Samojłowicza (f. 782), N. J. Marra (f. 800), W. M. Aleksiejewa (f. 820), F. A. Rozenberga (f. 850), W. A. Bogorodnickiego (f. 898). Ponadto wiele listów Baudouina znajduje się w oddziałach rękopisów Państwowej Biblioteki Publicznej im. M. J. Sałtykowa-Szczedrina w Leningradzie oraz w Bibliotece ZSRR imienia W. I. Lenina w Moskwie.

¹³ W zespole archiwalnym I. I. Sriezniewskiego, przechowywanym w Leningradzkim Oddziale Archiwum Akademii Nauk ZSRR (dalej LO AAN SSSR, znajdują się m. in. listy Baudouina de Courtenay, rękopis pracy w języku rosyjskim o Auguście Schleicherze oraz jego notatki o swych pracach naukowych i program egzaminów z językoznawstwa porównawczego.

¹⁴ Gosudarstwennyj istoriczeskij archiw Leningradskoj obłasti (dalej GIALO), f. 14 op. 1 d. 6968 k. 111—115 oraz d. 9493 k. 174—176.

¹⁵ *O drzewniepolskom jazykie do XIV stoletija*. Leipzig 1870 ss. VIII + 99 + 84 + IV.

¹⁶ Sriezniewski pisał o tej pomocy: „Nie mogę życzyć sobie lepszego pomocnika“. Cyt. za A. A. Leontjew: *Tworczeskij put' i osnownyje czerty lingwistycznej koncepcyj I. A. Boduena de Kurtene*. W: *I. A. Boduen de Kurtene*. Moskwa 1960 s. 8.

demii cenioną w rosyjskich sferach naukowych nagrodę imienia Uwarowa. Petersburska Akademia uhonorowała tym jego pracę *Zarys fonetyki dialektów rezjanskich (Opyt' fonetyki riezjanskich goworow, Warszawa — Petersburg 1875)*, powstałą w wyniku pracy terenowej badacza w południowo-zachodniej Austrii i północnych Włoszech (1872—1873, prowadził tam badania w charakterze stypendysty petersburskiego Ministerstwa Oświecenia Publicznego), za którą też otrzymał na Uniwersytecie Petersburskim stopień doktora językoznawstwa porównawczego¹⁷.

Wkrótce do laureata zwróciła się Akademia z prośbą o recenzowanie przedstawionej w 1878 r. do nagrody imienia Uwarowa pracy Aleksandra Kocubinskiego o wzajemnych związkach w dialektach słowiańskich. Baudouin propozycję przyjął i wywiązał się z niej znakomicie. Za tę recenzję, liczącą w druku prawie 50 stron¹⁸, Akademia nagrodziła go złotym medalem¹⁹. W tymże roku 1878 uczony opublikował pierwszą w wydawnictwach akademickich swoją niewielką rozprawkę²⁰.

Kontakty Baudouina z Akademią następnie urwały się na kilka lat, ponownie uczony je nawiązał w połowie lat osiemdziesiątych. Tymczasem Baudouin de Courtenay opuścił Uniwersytet Kazański i przeniósł się w połowie roku 1883 do Dorpatu, obejmując na tamtejszym uniwersytecie nowo utworzoną katedrę gramatyki porównawczej języków słowiańskich. W Dorpacie pracował do 1 sierpnia 1893 r. Z dniem tym, po wysłużeniu 25 lat w placówkach podległych Ministerstwu Oświecenia Publicznego, przeszedł na emeryturę. Miał wówczas zaledwie 48 lat²¹.

W 1885 r. Baudouin bardzo poważnie myślał o opuszczeniu Dorpatu, a nawet i imperium rosyjskiego. Stawała przed nim możliwość objęcia katedry filologii słowiańskiej na Uniwersytecie Wiedeńskim, opuszczanej wówczas przez Franza Mikłosicha (Frana Miklošicia). Ale katedrę tę w roku następnym powierzono profesorowi Uniwersytetu Petersburskiego Vatroslawowi Jagiciowi. Baudouin, w tej zmienionej sytuacji, wystąpił do ministra oświecenia publicznego z obszernym raportem²², w którym dokładnie opisał swą drogę naukową, podbudowując tym życzenie zajęcia po Jagiciu katedry filologii słowiańskiej na Uniwersytecie Petersburskim. Z raportu tego dowiadujemy się, iż uczony w 1885 i 1886 r. intensywnie zajmował się opracowywaniem zebranych wcześniej przez siebie materiałów diektologicznych, głównie dotyczących Słowian południowych. Tymi materiałami zainteresował Akademię w Petersburgu. Baudouin przewidywał, iż całość wydawnictwa zamknie się w 10—12 tomach, a więc było to przedsięwzięcie bardzo duże i niezwykle kosztowne.

¹⁷ GIALO, f. 14 op. 1 d. 6968 k. 74, 111—112, 114—115 oraz f. 14 op. 1 d. 9493 k. 174—176; Centralnyj gosudarstwennyj istoriczeskij archiw SSSR w Leningradzie (dalej CGIA SSSR), f. 733 op. 121 d. 555. Z funduszu nagród imienia Uwarowa Baudouin otrzymał od Akademii 500 rubli (wówczas suma ta stanowiła ok. 1/2 pensji rocznej docenta etatowego).

¹⁸ *K woprosu o wzaimnych odnoszenjach sławianskich narieczij. Issledowanije A. Kocubinskogo. „Izwiestija i Uczenieje zapiski Imperatorskogo Kazanskogo Uniwersiteta”* 1879 nr 1 s. 1—45, odbitka ss. 47.

¹⁹ LO AAN SSSR, f. 1 op. 1a-1878 d. 126 k. 37 § 82 oraz k. 11 § 22.

²⁰ *Obrazcy goworow Friulskich sławian*. W: I. I. Sriezniewskij: *Friulskije sławianie*. „Zapiski Imperatorskoj Akadiemii Nauk” 1878 s. 57—60.

²¹ CGIA SSSR, f. 733 op. 150 d. 948 k. 4—5^x, 37—41, 203.

²² Tamże. f. 733 op. 150 d. 13. Raport nosi datę 19 września 1886 r. Liczy 12 kart dużego formatu (2°) obustronnie zapisanych.

Mając nadzieję przeniesienia się z Dorpatu do Petersburga, Baudouin chciał być jak najbliższej całej sprawy i czuwać nad tokiem wydawania owych tomów.

Tak się jednak złożyło, iż zamiast do Petersburga Baudouin przeniósł się do Krakowa, gdzie na Uniwersytecie Jagiellońskim pracował przez sześć lat (1894—1899) w charakterze kontraktowego profesora zwyczajnego językoznawstwa porównawczego i sanskrytu. Z rosyjskimi ośrodkami naukowymi nie zrywał kontaktów, szczególnie bliskie więzi łączyły go nadal z filologami i sławistami pracującymi w Petersburgu. Po kilku latach przygotowań, w 1895 r. nakładem petersburskiej Akademii ukazały się liczące ponad 700 stron *Materiały do południowo-słowiańskiej dialektologii i etnografii*. Następne tomy tego dzieła Akademia wydała kolejno w 1904 i 1913 r.²³

Pierwszy tom *Materiałów* powstał dzięki badaniom terenowym Baudouina de Courtenay w latach 1872, 1873 i 1877 oraz ponownie w 1890, 1892 i 1893. Trzy jednakże ostatnie wymienione lata uczony poświęcił przede wszystkim sprawdzeniu zebranych wcześniej materiałów. Dzieło Baudouina de Courtenay *Materialien zur südslawischen Dialektologie und Ethnographie*, zawierające między innymi cenne opisy dialektów Słowenów, Rezjan, Słowian molijskich itd. jest tym ważniejsze, iż wiele obszernych prac uczonego z tego zakresu nie zostało wydanych. Szczęściem niektóre zachowały się w archiwach²⁴, niektóre jednak zaginęły²⁵.

Przebywając już w Krakowie, Baudouin kontynuował też współpracę w redagowaniu wydawanego przez Akademię — redaktorzy Jakow Grot i Aleksiej Szachmatow — *Słownika języka rosyjskiego*²⁶.

W końcu lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku Baudouin de Courtenay był już uczonym znanym w całej Europie. Od lat cieszył się członkostwem paryskiego Towarzystwa Lingwistycznego, był też członkiem wielu innych towarzystw, między innymi od 1887 r. Akademii Umiejętności w Krakowie. Również i Cesarska Akademia Nauk w Petersburgu 13 grudnia 1897 r. wybrała go swoim członkiem korespondentem²⁷. W ten sposób wybitny językoznawca bliżej jeszcze związał się z Akademią, szczególnie z jej Wydziałem II — Języka Rosyjskiego i Literatury.

W rok później na posiedzeniu Wydziału Historyczno-Filologicznego Akademii (13 I 1899 wg st. st. tj. 25 I 1899 wg nowego st.) trzech akademików, a mianowicie: orientaliści Wasilij Radłow i Karl Zaleman oraz historyk Wasilij Wasilewski przedstawili kandydaturę Baudouina de Courtenay na członka rzeczywistego nadzwyczajnego (inaczej akademika nadzwyczajnego) w dziedzinie językoznawstwa po-

²³ *Materialien zur südslawischen Dialektologie und Ethnographie*. 1: *Resianische Texte, gesammelt in den Jj. 1872, 1873 und 1877*. 2: *Sprachproben in den Mundarten der Slaven von Torre im Nordöstlichen Italien*. 3: *Resianisches Sprachdenkmal „Christjanske Uzhllo“*. St. Pietierburg 1895, 1904, 1913 ss. XLVIII, 708 + ss. XXXII, 240 + ss. nlb. 7, 138, nlb. 1.

²⁴ Np. w LO AAN SSSR, w zespole Baudouina de Courtenay (f. 102 op. 1), zachowało się 835 kart (osiem jednostek archiwalnych) nie opublikowanych materiałów dotyczących dialektologii i etnografii Słowian południowych. Zob. też N. I. Tołstoj: *O rabotach I. A. Boduena de Kurtene po słowienskomu jazyku*. W: I. A. Boduen de Kurtene, dz. cyt. s. 79—80.

²⁵ Np. w LO AN SSSR teksty badań nad Słowianami moliskimi we Włoszech południowych, przeprowadzone w 1895 r. (88 kart i 3981 kartelek).

²⁶ *Słownik ruskogo jazyka. Sostawlenyj Wtorom Otdieleniem Impieratorskoj Akadiemii Nauk*. St. Pietierburg 1895—1907.

²⁷ LO AAN SSSR, f. 1 op. 1a-1897 nr 144 § 163 k. 83.

równawczego. Dowodzili oni, że językoznawstwo porównawcze zajmuje bardzo nowoczesne miejsce wśród nauk historyczno-filologicznych w zachodniej Europie, natomiast w Akademii nie miało jeszcze swego przedstawiciela. Sądziłi zatem, że należy w Akademii stworzyć katedrę językoznawstwa porównawczego i powierzyć ją Baudouinowi jako wybitnemu uczonemu, znanemu nie tylko w Rosji²⁸.

Sprawą wyboru odłożono jednak do następnego posiedzenia Wydziału (27 I/6 II 1899), na którym przeciwko kandydaturze Baudouina de Courtenay wystąpili dwaj akademicy: przedstawiciel filologii klasycznej Piotr Nikitin i orientalista baron Wiktor Rozen.

Nikitin w sążnistym memorandum wskazywał na stronę formalną zagadnienia. Przytaczając często paragrafy statutu Akademii dowodził, że wybór uczonego byłby naruszeniem dobrych zwyczajów, przede wszystkim pogwałcałby obowiązujące regulaminy. Zapytywał z ironią: czy można wybierać kogoś na katedrę, która nie istnieje? Dłuższe swe wystąpienie Nikitin zakończył: „Cenię wysoko zasługi naukowe, wiedzę i talent Baudouina de Courtenay i gorąco mu życzę, aby miał odpowiedni zakres działalności. Tym bardziej żałuję, iż w tym wypadku muszę sprzeciwić się jego kandydaturze. Muszę dlatego, że została ona przedstawiona w warunkach nie do przyjęcia. Zaproponowano nam wybrać kandydata według reguł, których nie zna prawo, wybrać go na nie istniejący wakans, na nie istniejącą katedrę”²⁹.

Wiktor Rozen oponował przeciw kandydaturze Baudouina de Courtenay jeszcze z innych względów. Otóż w owym czasie w Akademii było tylko jedno wolne miejsce, przeznaczone dla czwartego orientalisty. Dowodził więc Rozen, nie bacząc, że kandydaturę Baudouina wysunęli dwaj pozostali obok niego akademicy orientaliści, że wybór językoznawcy-slawisty osłabi pozycję orientalistyki w Akademii³⁰.

W tej sytuacji sprawa zaczęła się gmatwać. Dwaj główni oponenti, Nikitin i Rozen, za wszelką cenę nie chcieli dopuścić kandydatury Baudouina de Courtenay do wyborów. Stąd też te przeróżne wybiegi formalne, kiedy zabrakło zarzutów wobec działalności naukowej uczonego. Ale też i popierający Baudouina de Courtenay — szczególnie jego bliski znajomy jeszcze z okresu kazańskiego, Radłow³¹ — nie składali broni. Postanowiono więc powołać komisję dla rozpatrzenia sprawy: czy w ramach Wydziału Historyczno-Filologicznego Akademii należy utworzyć katedrę językoznawstwa porównawczego. Do komisji powołano Radłowa jako przewodniczącego oraz jako członków wspomnianego już Nikitina oraz historyka i filologa Wasilija Łatyszewa. Wybór odłożono do następnego posiedzenia³².

Ale i na trzecim z kolei posiedzeniu nie doszło do wyborów. Komisja rozpadła się z powodu niemożności zajęcia wspólnego stanowiska. Podjęto jedynie decyzję

²⁸ Tamże, f. 1 op. 1a-1899 nr 146 k. 226—228.

²⁹ Tamże k. 233. Przekład z jęz. rosyjskiego.

³⁰ Tamże k. 234.

³¹ Wasilij Wasiljewicz Radłow (Wilhelm Radloff, 1837—1918), rosyjski turkolog, archeolog i etnograf pochodzenia niemieckiego, do czasu wyboru na akademika i przeniesienia się do Petersburga (1884 r.) był profesorem Uniwersytetu Kazańskiego. W Kazaniu pozostawał w bliskich kontaktach naukowych z Baudouinem. Uczestniczył w prowadzonych przez uczonego polskich zajęciach praktycznych, które przekształciły się w nieformalne towarzystwo lingwistyczne. Z kolei Baudouin studiował u Radłowa w latach 1876/77 i 1879/80 języki altajskie.

³² LO AAN SSSR, f. 1 op. 1a-1899 nr 146 k. 231 § 27.

³³ Tamże k. 235—237 § 32.

aby problem rozstrzygnął prezes (prezydent) Akademii, bliski krewny cara, wielki książę Konstanty. Radłow i Zaleman przygotowali nową, również bardzo pochlebną, opinię o Baudouinie de Courtenay³³.

Tymczasem prezes Akademii sprawę wyboru odłożył na czas nieokreślony. Jednak (zapewne nagłony przez orędowników Baudouina de Courtenay) wyznaczył w osiem miesięcy później datę wyborów³⁴. Odbyły się one 10/22 listopada 1899 r.

Głosowano tajnie, za pomocą gałek czarnych i białych, które wrzucano do specjalnej urny. Czarne oznaczały „nie“, białe — „tak“. W wyborach uczestniczyło ośmiu akademików i prezes Akademii. Gremium to dysponowało dziesięcioma głosami, jako że — zgodnie ze statutem Akademii — prezesowi przysługiwały dwa głosy. Kandydat na członka, aby być wybranym, musiał uzyskać co najmniej 2/3 głosów „za“, więc w tych opisywanych wyborach minimum siedem. Gałki zostały wrzucone: sześć białych i cztery czarne³⁵. Baudouinowi do godności akademika zabrakło jednego głosu. Jeden z najwybitniejszych uczonych ówczesnej Rosji, podobnie jak wcześniej Dmitrij Mendelejew, pozostał poza gronem członków rzeczywistych petersburskiej Akademii.

Opisywane tu wydarzenia — jak się wydaje — były ściśle związane z zaistniałą sytuacją w Krakowie. Baudouinowi de Courtenay w 1899 r. kończył się kontrakt profesorski na Uniwersytecie Jagiellońskim i wiele wskazywało na to, że nie zostanie przez władze austriackie przedłużony. Wielu też notabli krakowskich serdecznie nie znosiło uczonego za jego gorzkie słowa prawdy, bezkompromisowość, niezależność sądu. Mnożyły się kierowane przeciw niemu intrzygi i ataki wrogo usposobionych osób. O tym wiedział Radłow, pozostając z Baudouinem w stałych kontaktach korespondencyjnych, zapewne i także wiedzieli o takiej sytuacji inni akademicy przychylni Baudouinowi, czy to od Radłowa, czy też z listów otrzymywanych z Krakowa, albo i nawet z prasy. Być może dlatego Radłow czynił tak usilne zabiegi w Akademii, aby stworzyć dla Baudouina nowe i dobre warunki do pracy naukowej. W wypadku bowiem wyboru Baudouina do grona członków rzeczywistych petersburskiej Akademii sytuacja materialna uczonego ulegałaby zdecydowanej poprawie, do pobieranej bowiem przez niego emerytury dochodziłaby i pensja z Akademii, co w sumie pozwalałoby jemu całkowicie oddać się pracy badawczej, uwalniając go od stałej troski o zabezpieczenie bytu swej licznej rodziny³⁶.

Wiedeńskie Ministerstwo Wyznań i Oświaty reskryptem z dnia 5 lipca 1899 r. całkowicie pozbawiło Baudouina możliwości dalszej pracy w Uniwersytecie Jagiellońskim. Baudouin zaczął bardzo poważnie myśleć o opuszczeniu grodu podwawelskiego i przeniesieniu się do Petersburga. Wiosną 1900 r. zamierzenie to oblekało się w kształty realne. W kwietniu tegoż roku Baudouin pisał do swego czeskiego przyjaciela, Adolfa Černego: „Od 1 lipca st. st. zostaje zaliczony w poczet docentów uniwersytetu petersburskiego. Prócz tego będę miał robotę przy Akademii Nauk w Petersburgu oraz przy wychodzących tam encyklopediach. W ogóle w Petersburgu

³⁴ Tamże k. 293 § 179.

³⁵ Tamże k. 296 § 193.

³⁶ Baudouin miał pięcioro dzieci: Cezarię Annę (ur. 1885 r.), Zofię Janinę (1886), Stanisława Teofila (1888), Ewelinę Petronelę (1893), Marię Helenę (1897). Jako emerytowany profesor Uniwersytetu Dorpackiego (gdzie pensje profesorskie były niższe o 600 rubli rocznie niż w pozostałych uniwersytetach rosyjskich) pobierał emeryturę w wysokości 2400 rubli rocznie.

łaskawiej na mnie patrzą niż w Krakowie, gdzie uznano mię za człowieka zbyt-cznego i szkodliwego, zabroniwszy bezwzględnie wykładania w uniwersytecie³⁷. Równy w trzy miesiące później napisze do Černego: „Jak Pan widzi, jestem w Granicy, gdzie bawię od południa z powodu rewizji rzeczy. Dziś opuściłem Kraków na zawsze³⁸”.

Od 21 września (st. st.) 1900 r. Baudouin podjął na Uniwersytecie Petersburskim w charakterze docenta prywatnego wykłady z językoznawstwa ogólnego i gramatyki porównawczej języków słowiańskich. Niemal jednocześnie Wydział Historyczno-Filologiczny tegoż Uniwersytetu rozpoczął usilne starania o powierzenie Baudouinowi nie obsadzonej od dziesięciu lat katedry językoznawstwa porównawczego i sanskrytu³⁹. Kilkumiesięczne zabiegi Wydziału w rezultacie przyniosły 19 marca (st. st.) 1901 r. nominację Baudouina na profesora zwyczajnego tej katedry. W kilka miesięcy później (6 X 1901 r. wg st. st.) Rada Uniwersytetu Petersburskiego jednogłośnie nadała Baudouinowi godność członka honorowego (odpowiednik doktora h. c.). W tymże roku taki tytuł przyznano mu również w Uniwersytecie Kazańskim. Katedrą językoznawstwa porównawczego i sanskrytu na Uniwersytecie Petersburskim Baudouin będzie kierował do 20 października 1914 r. (od 1905 r. jako profesor zasłużony)⁴⁰.

Pozostając blisko Akademii włączył się uczony szerzej w jej prace. Mógł już teraz bezpośrednio czuwać nad drukiem kolejnych tomów *Materiałów do południowo-słowiańskiej dialektologii i etnografii*, a nawet przy pomocy finansowej Akademii wyjeżdżać za granicę na badania terenowe. Na takie badania Akademia skierowała Baudouina już w lecie 1901 r. Uczony badał wówczas dialekty Słowian terskich⁴¹.

Gdy Baudouin przybył z Krakowa do Petersburga toczyła się tam ożywiona dyskusja, w której prym wiedli członkowie Akademii, nad przystąpieniem do wydania trzeciego *Tołkowego słownika żywego wielikorusskiego języka* Władimira Dala (Dahla)⁴². Większość wypowiadających się uczonych i pisarzy rosyjskich zdecydowanie opowiedziała się za zachowaniem oryginalnego tekstu *Tołkowego słownika*, proponując zarazem dołączenie do niego opuszczonych z jakichkolwiek przyczyn wyrazów wraz z ich objaśnieniem oraz poprawienie wkradłych się do tekstu Dala błędów. Postulowano też powiązać ściśle nową edycję słownika z ówczesnymi wy-

³⁷ J. Baudouin de Courtenay do A. Černego, Kraków 19 IV 1900. Cyt. za *Listy J. Baudouina...*, oprac. T. Bešta, dz. cyt. s. 111. Docentem Uniwersytetu Petersburskiego Baudouin został 1 czerwca 1900 r. (st. st.). Zob. GIALO, f. 14 op. 1 d. 9493 k. 174—176.

³⁸ J. Baudouin de Courtenay do A. Černego, Granica 19 VII 1900. Cyt. za *Listy...*, dz. cyt. s. 113.

³⁹ CGIA SSSR, f. 733 op. 151 d. 217 k. 2—4, 7, 10—11.

⁴⁰ GIALO, f. 14 op. 1 d. 6968 oraz CGIA SSSR, f. 740 op. 17 d. 18 k. 82—103.

⁴¹ *Otczet o pojezdkie za granicu s celju izuczenija gorow terskich slawjan*. W: *Otczet o diejatielnosti Otdielenija Russkogo jazyka i slowiesnosti Impieratorskoj Akadiemii Nauk za 1901*. St. Pietierburg 1901 s. LIV—LVIII.

⁴² Władimir Iwanowicz Dal (właściwie Dahl — był synem Duńczyka; 1801—1872), członek honorowy Akademii Nauk w Petersburgu, lekarz, leksykograf i pisarz. Autor monumentalnych dzieł: *Russkije skazki* (1832) i *Posłowicy russkogo naroda* (1861—1862; jest to zbiór 30 tys. przysłów). Jego unikalny *Tołkowyj słowar żywego wielikorusskiego języka*, zawierający około 200 tys. wyrazów, wydany został w latach 1863—1866 (wyd. drugie ukazało się w latach 1880—1882). Zob. M. W. Kankawa: *Dal kak leksikograf*. Tbilisi 1958.

mogami lingwistyki⁴³. Te poglądy podzielał i sam Baudouin, który zgodził się być redaktorem trzeciego wydania słownika. Brał na siebie trud ogromny, niezwykle żmudny, raczej ograniczający jego twórczy umysł, nie tworzył bowiem, lecz jedynie z pietyzmem ulepszał dzieło poświęcone tradycją⁴⁴.

Redagowanie trzeciego wydania *Tołkowego słownika wielikorusskiego języka* pochłonęło dziesięć lat życia uczonego. Poszczególne tomy słownika pod redakcją Baudouina de Courtenay wychodziły w Petersburgu kolono w latach 1903, 1905, 1907 i 1909. Czwarte wydanie ukazało się w 1912 r. Zaslugi Baudouina wniesione do trzeciego wydania słownika Dala są następujące:

1. Do słownika został włączony cały materiał leksykalny i leksykograficzny zgromadzony po wyjściu drugiego wydania lub z różnych przyczyn pominięty przez Dala. Baudouin szczególnie szeroko wykorzystał swoje prywatne notatki z okresu kazańskiego, a także słowa przysłane przez licznych współpracowników (między innymi przez Henryka Ułaszya).

2. Sprostowano tendencję redakcji drugiego wydania słownika dalowskiego dotyczącą jego normalizacji. We wszystkich wypadkach gdzie było to możliwe Baudouin starał się preferować język żywy — mówiąc jego słowami — „wosstanowit’ w prawach żywoje nastojaszczije“. Odnosi się to zarówno do doboru słownictwa jak i do definiowania znaczeń oraz charakterystyki gramatycznej słownictwa. Wprowadzone do słownika Dala nowe słownictwo odnosi się do różnorodnych dziedzin terminologii (m. in. biologicznej) i uwydatnia koloryt obyczajowy, społeczny i polityczny epoki.

3. Podjęto próbę maksymalnej modernizacji słownictwa, wykorzystując aktualne osiągnięcia językoznawstwa. Dotyczyło to głównie etymologii setek wyrazów, które Baudouin opracował w sposób nowoczesny, podając pierwotne źródło pochodzenia wyrazu, wykazując ogniwa pośrednie i wszelkie zmiany w strukturze i znaczeniu wyrazu.

4. Wykonano wreszcie ogromną pracę w kierunku uproszczenia kompozycji słownika⁴⁵.

Dzięki uzupełnieniom wniesionym przez Baudouina objętość słownika Dala zwiększyła się o około 15%⁴⁶. Do trzeciego wydania wprowadzono co najmniej 20 tys. nowych wyrazów. Niemniej jednak wiele wyrazów, przykładów i objaśnień, nie zostało z różnych przyczyn do słownika włączonych. Należy też pamiętać, że w okresie siedmiu lat, w których słownik był drukowany, język rosyjski wzbogacił się o wiele nowych słów i wyrażeń. Wszystkie te materiały były kompletowane i Baudouin chciał je wydać w postaci tomu piątego, dopełniającego słownik Dala. Nie udało mu się tego zrealizować. Zebrane materiały do tomu piątego, niestety, zostały

⁴³ W. P. Wompieriskij: *Boduenowskoje izdanije Tołkowego słownika W. I. Dala*. „Russkaja riecz“ 1976 nr 6 s. 11—20.

⁴⁴ S. Kochman: *Jan Baudouin de Courtenay jako leksykograf*. „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego. Filologia Rosyjska“ 1982 nr 10 s. 103.

⁴⁵ A. A. Leontjew, dz. cyt. s. 20; *Istorija Akademii Nauk SSSR*. T. 2. Moskwa 1964 s. 416—417; W. P. Wompieriskij, dz. cyt. s. 13—20; S. Kochman, dz. cyt. s. 101—103.

⁴⁶ Z wyliczeń samego Baudouina, zawartych w *Postowie do Tołkowego słownika*, wynika że substancja leksykalna czterech tomów słownika zwiększyła się o 16,9% (jednostką przeliczeniową jest tu nie wyraz, lecz wiersz).

zatracone. Wieloletnia praca Baudouina de Courtenay nad słownikiem Dala wyniosła uczonego do grona najwybitniejszych leksykografów rosyjskich.

Językoznawca nasz uczestniczył w Petersburgu w pracach wielu komisji naukowych, między innymi powołano go w 1904 r. do zorganizowanej przy Cesarskiej Akademii Nauk Komisji do Zagadnień Pisowni Języka Rosyjskiego (Kommissija po woprosu o russkom prawopisani). Komisja odbyła tylko jedno, ale bardzo burzliwe, posiedzenie (12 IV 1904), na którym wyłoniono tzw. Podkomisję Ortograficzną. Liczącą siedmiu członków i trzech kandydatów. Wśród członków tej Podkomisji znalazł się również Baudouin. Podkomisja ta przygotowała w 1912 r. projekt reformy ortografii języka rosyjskiego, który wywołał w ówczesnej Rosji ożywione dyskusje, zdarzały się nawet niewybredne ataki na osoby autorów. W tej sytuacji projekt ów zrealizowano dopiero po rewolucji październikowej⁴⁷.

W kwietniu 1903 r. Cesarska Akademia Nauk, a szczególnie jej Wydział Języka Rosyjskiego i Literatury, zorganizowała w Petersburgu tzw. Poprzedzający Zjazd Rosyjskich Filologów i Historyków, na którym podjęto decyzję wydawania *Encyklopedii filologii słowiańskiej*. Zakładano, że to monumentalne przedsięwzięcie, mające przedstawić w układzie systematycznym osiągnięcia naukowe z zakresu języka, literatury, etnografii i historii wszystkich narodów słowiańskich, powinno być zrealizowane wspólnymi siłami uczonych całej Słowiańszczyzny. Przyjęto też, że wszelkie problemy związane z programem wydawnictwa, jego zakresem, podziałem pracy, zostaną omówione na specjalnym międzynarodowym zjeździe sławistów w Petersburgu.

Baudouin dość silnie zaangażował się w ideę zwołania zjazdu sławistów, przy czym był zwolennikiem nie tyle zjazdu słowiańskich sławistów, a spotkania uczonych ze wszystkich krajów, którzy w widoczny sposób zajmowali się dziedzinami naukowymi wchodzącymi w szeroko pojęty zakres słowianoznawstwa. Organizator planowanego zjazdu, Akademia Nauk w Petersburgu zabiegała o to, aby w zjeździe petersburskim była odpowiednio reprezentowana nauka polska; chodziło przede wszystkim o przyciągnięcie do współpracy sławistów z ośrodka krakowskiego. Nie była to jednak sprawa łatwa. Społeczeństwo polskie bardzo nieufnie odnosiło się do wszelkich propozycji idących od strony Rosji. a więc i także do takich, które nawoływały do współpracy kulturalnej. Wszędzie podejrzewano „przewrotność moskiewską” i przemykanie pod pięknie brzmiącymi hasłami wielkorosyjskich dążeń panslawistycznych.

Baudouin wziął na siebie rolę pośrednika między polskimi i rosyjskimi uczonymi w tej tak delikatnej sprawie. Przede wszystkim starał się w swych wystąpieniach publicystycznych wyjaśnić, że planowany zjazd w Petersburgu ma mieć charakter wyłącznie naukowy, bez żadnych przymieszek słowianofilskich. Z uporem godnym sprawy, wykazywał mieszanie przeróżnych pojęć, takich jak: sławizm, neoslawizm, słowianofilizm, panslawizm i łączenie ich bezkrytyczne, a nieodpowiedzialne, z nauką o ludach słowiańskich i ich kulturze. Jego zdaniem zjazd sławistów, ograniczo-

⁴⁷ Działalność Komisji i Podkomisji szczegółowo opisał W. I. Czernyszew: *F. F. Fortunatow i A. A. Szachmatow — reformatory russkiego prawopisanija*. W: *A. A. Szachmatow 1864—1920. Sbornik statiej i materiatow*. Moskwa — Leningrad 1947 s. 167—252. Zob. też *Istorija Akademii Nauk SSSR*, dz. cyt. s. 576—577.

ny do dobrych znawców przedmiotu, specjalistów, może przynieść pożytek nauce i jej dalszemu rozwojowi⁴⁸.

Te wystąpienia Baudouina spotkały się jednak z niechęcią niektórych środowisk polskich, między innymi ostro zaatakowany on został przez pewne kręgi młodzieży akademickiej we Lwowie⁴⁹. Nie chcąc zrozumieć intencji uczonego, obsypano go masą przeróżnych etykietek, łącznie z tą, że ulega panslawizmowi, choć uczonego nie raz i nie dwa ustosunkowywał się bardzo negatywnie do panslawizmu. Przecież jawnie dowodził on, że nie istnieje osobny, homogeniczny świat słowiański, poza ujęciem lingwistycznym. Wprawdzie interesował się różnymi mniejszościami słowiańskimi i bronił ich praw, to robił jednak to na podstawie zasad uniwersalnych⁵⁰.

Międzynarodowego zjazdu sławistów nie udało się jednak zorganizować, między innymi z powodu wojny rosyjsko-japońskiej i rosnącego napięcia politycznego w cesarstwie. Ogromny trud organizacyjny sławistów rosyjskich poszedł na marne⁵¹.

W tej sytuacji Wydział Języka Rosyjskiego i Literatury Cesarskiej Akademii Nauk powierzył w końcu 1904 r. ogólną redakcję *Encyklopedii filologii słowiańskiej* wybitnemu sławiście chorwackiemu Vatroslavowi Jagiciowi. Jagić — zaangażowany zwolennik i realizator międzynarodowej współpracy sławistów — zamierzał przekazać cały dział polski w *Encyklopedii* do opracowania uczonego polskim oraz powierzyć im niektóre części z działu ogólnego. Baudouin de Courtenay miał opracować do tego wydawnictwa następujące tematy: psychiczne podstawy właściwe językom słowiańskim; klasyfikacja języków słowiańskich, dialektów i gwar; przegląd gwar słowiańskich w północnych Włoszech. Baudouin jednak podobnie jak inni Polacy przewidziani w realizacji tego wielkiego przedsięwzięcia — odkładał z roku na rok przygotowanie zamówionych opracowań, aż do czasu gdy sprawa przestała być aktualną⁵².

W letnich miesiącach roku 1911 i 1912 Baudouin de Courtenay prowadził za zgodą i pomocą finansową Cesarskiej Akademii badania językoznawcze w Austrii, Włoszech, Serbii i Bułgarii⁵³, prosił również Akademię o wysłanie go do tych krajów i w roku następnym 1913⁵⁴. Zamierzenie podjęcia kolejnej wyprawy naukowo-badawczej doszło tylko częściowo do skutku, choć nie wiemy w jakim stopniu w jej realizacji uczestniczyła petersburska Akademia i jak sama wyprawa dokładnie przebiegała. Można jednak przyjąć, iż tylko uczonego udało się przez kilka dni w początkach sierpnia przebywać w północno-wschodnich Włoszech (Rezja), następnie udał się on dla poratowania zdrowia do znanego uzdrowiska Bledu, skąd po

⁴⁸ J. Baudouin de Courtenay: *O zjeździe sławistów i o panslawizmie „platonicznym“*. Dwa odczyty wygłoszone w Krakowie 16 i 18 czerwca 1903 r. Kraków 1903. O planowanym zjeździe międzynarodowym sławistów Baudouin pisał również kilkakrotnie w czasopiśmie rosyjskich.

⁴⁹ Zob. J. Baudouin de Courtenay: *Zjazd sławistów a „Głos Młodzieży“*. „Kraj” 1904 nr 1; Tenże: *O zjazd sławistów. Jeszcze z powodu zjazdu sławistów i „głosu młodzieży“*. „Kraj” 1904 nr 3; Tenże: *Jeszcze o „zjazd sławistów“*. *Niezbędne wyjaśnienie*. „Kraj” 1904 nr 5; Tenże: *O zjazd sławistów. Wyjaśnienie nowych nieporozumień*. „Kraj” 1904 nr 12.

⁵⁰ O stosunku Baudouina do panslawizmu zob. m. in. R. A. Rothstein: *Działalność społeczna Jana Baudouina de Courtenay*. „Poradnik Językowy” 1976 z. 1 s. 18—19.

⁵¹ M. Jakóbiec: *Kartki z przeszłości międzynarodowych zjazdów sławistów*. „Przegląd Humanistyczny” 1978 nr 5 s. 2—6.

⁵² Zob. J. Różewicz: *Polsko-rosyjskie powiązania naukowe (1725—1918)*. Wrocław 1984 s. 161—166.

trzech tygodniach pobytu wyjechał do Krakowa. Do Petersburga powrócił w początkach września 1913 r.⁵⁵

A tymczasem w październiku 1913 r. Baudouin został bardzo ostro zaatakowany przez prawników „Gołos Russi“, w którym opublikowano notatkę — mającą wyraźny charakter donosu — o wydrukowanej we wrześniu tego roku, a napisaną jeszcze w 1907 r. broszurze *Nacjonalnyj i territorialnyj priznak w awtonomii* (Petersburg 1913 ss. 84). Wyrażone w tej publikacji poglądy Baudouina na autonomię terytorialną i narodową doprowadziły w lutym 1914 r. do rozprawy sądowej pod zarzutem podżegania do obalenia siłą istniejącego ustroju oraz rozsiewania oszczerczych informacji o działalności instytucji państwowych. Sąd uznał go winnym pierwszego oskarżenia, uchylił zaś zarzut drugi: rozpowszechnianie fałszywych informacji. Wydano wyrok — dwa lata twierdzy. Uczony został aresztowany na sali sądowej i trzymany pod strażą przez dwóch żandarmów stojących z obnażonymi szablami przez 45 minut, dopóki jego adwokat nie wniósł sześciu tysięcy rubli kaucji⁵⁶.

Wyrok ten wywołał oburzenie wielu rosyjskich środowisk intelektualnych, nawet — jak pisał Baudouin do Černego — osób prawniczych i dotychczas uczonemu nieprzychylnych. Podano do Petersburskiej Izby Sądowej skargę kasacyjną. Sprawa toczyła się w kwietniu i maju 1914 r. nie po myśli, niestety, Baudouina. Dnia 29 maja zapadła decyzja podtrzymania wyroku w pierwotnym wymiarze. Dopiero 19 września 1914 r. Mikołaj II skrócił Baudouinowi okres uwięzienia do trzech miesięcy⁵⁷. Uczonemu zmuszono też do podania się do natychmiastowej dymisji, dając mu wspianałomyślnie na uczynienie tego trzy dni. Z dniem 20 października 1914 r. Baudouin — „zgodnie ze swoją prośbą“⁵⁸ — przestał być profesorem Uniwersytetu Petersburskiego. Od początku listopada 1914 r. do połowy stycznia 1915 r. odsiadywał wyrok w petersburskim więzieniu „Krety“.

Znaczne złagodzenie wyroku — jak się wydaje — Baudouin zawdzięczał przede wszystkim Cesarskiej Akademii Nauk. Już sama kasacja wyroku była wynikiem akcji podjętej przez Akademię, zainicjowanej głównie przez dyrektora Wydziału Języka Rosyjskiego i Literatury, wybitnego lingwistę i historyka, Aleksieja Szachmatowa. Zwołał on naradę kilku członków Akademii, a także i uczonych stojących poza

⁵⁵ *Otczet o pojezdkie za granicu s naucznoju celju letom 1911 g. W: Otczet o diejatielnosti Otdielenija Russkogo Jazyka i Słowiesnosti Impieratorskoj Akadiemii Nauk za 1911 god.* St. Pietierburg 1911 s. 19—24; *Otczet I. A. Boduena de Kurtene o pojezdkie za granicu s naucznoju celju letom 1911 [właściwie 1912] goda.* W: *Otczet o diejatielnosti Otdielenija Russkogo Jazyka i Słowiesnosti Impieratorskoj Akadiemii Nauk.* St. Pietierburg 1912 s. 54—63.

⁵⁴ *Ízwiestija Impieratorskoj Akadiemii Nauk* T. 7: 1913 s. 757.

⁵⁵ Zob. *Listy J. Baudouina de Courtenay do A. Černego*, dz. cyt. s. 190—194.

⁵⁶ Zob. I. Spustek: *Jan Baudouin-de Courtenay a carska cenzura*. „Przegląd Historyczny“ 1961 s. 112—126; R. A. Rothstein: *Działalność społeczna...*, dz. cyt. s. 20—21. O sprawie tej Baudouin pisał wiele w listach do przyjaciół, m. in. do Adolfa Černego i Mariana Zdziechowskiego. Zob. *Listy J. Baudouina de Courtenay do A. Černego*, dz. cyt. s. 195—202; B. Białokozowicz: *Jan Baudouin de Courtenay i Marian Zdziechowski*, dz. cyt. s. 150.

⁵⁷ CGIA SSSR, f. 740 op. 17 d. 18 k. 73—105 (m. in. korespondencja urzędowa w tej sprawie między ministrami sprawiedliwości i oświecenia publicznego oraz między ministrem oświecenia publicznego i kuratorem Petersburskiego Okręgu Naukowego). Daty w tym fragmencie podane są wg st. st.

⁵⁸ Tamże k. 75—78.

Akademią, jak na przykład członków partii Konstytucyjno-Demokratycznej: historyka Nikołaja Kariejewa i prawnika oraz filozofa prawa Leona Petrażyckiego⁵⁹. Postanowiono interweniować u ministra oświecenia publicznego, znanego reakcjonisty i wrogo usposobionego do Polaków. Lwa Kasso (Casso). Także i Wydział Historyczno-Filologiczny Uniwersytetu Petersburskiego próbował interweniować u tegoż ministra, przy czym zabiegi te ściśle były powiązane z akcją podjętą przez Akademię⁶⁰.

Jednocześnie z inicjatywy akademika W. Radłowa zredagowano list z apelem do środowiska naukowego o pomoc dla Baudouina. w liście tym scharakteryzowano uczonego jako człowieka wielce prawego, o stałych zasadach moralnych, nienawidzącego kłamstwa, bezpośredniego, nie mającego skłonności do kompromisów i przez to narażającego się na przykrości. W liście tym oceniono też bardzo wysoko zasługi Baudouina dla rozwoju nauki⁶¹.

Gdy wyrok dwu lat twierdzy utrzymano, Szachmatow wówczas wystosował prośbę do ministra oświecenia publicznego, aby ten wystąpił do cara o łaskę dla Baudouina. Prośbę tę Wydział Języka Rosyjskiego i Literatury przekazał na ręce prezesa Akademii, wielkiego księcia Konstantego Konstantynowicza. Wielki książę rzeczywiście interweniował⁶².

W tym czasie Akademia Nauk w Petersburgu zamierzała uczcić 70-lecie urodzin Baudouina de Courtenay specjalną księgą. Pierwotnie miano zwrócić się z prośbą o nadesłanie materiałów do niej do 238 uczonych z całej Europy i Ameryki. Ostatecznie jednak, w drodze eliminacji, wysłano do około 150 uczonych drukowane w czterech językach (rosyjskim, polskim, francuskim i niemieckim) następujące zaproszenie:

„Szanowny Panie.

1/14 marca 1915 roku profesor Jan Baudouin de Courtenay skończy 70 lat. Przy tej sposobności niżej podpisani koledzy i uczniowie jego mają zamiar poświęcić mu zbiór rozpraw lingwistycznych. Profesor Baudouin był jednym z pionierów językoznawstwa w Rosji i Polsce. Jego wybitne zasługi w najrozmaitszych gałęziach językoznawstwa pozwalają nam mieć nadzieję, że Sz-y Pan nie odmówi nam Swego udziału w tym zbiorze.

Nie mamy zamiaru ograniczać wyboru tematów, myślimy jednak, że najodpowiedniejszym byłby artykuł z jakiegoś zakresu, nad którym pracował profesor Baudouin.

Wybór języka całkiem zależy od autorów rozpraw. Maximum rozmiaru jednego artykułu nie ma przekraczać jednego arkusza zwykłego formatu. Ostatecznym terminem nadesłania rękopisu będzie 1/14 września 1914 roku. Zawiadomienie o zgodzie na udział w zbiorze prosimy przysłać w najbliższej przyszłości. Rękopisy i inne

⁵⁹ I. Spustek, dz. cyt. s. 118—119.

⁶⁰ Tamże s. 119. W zabiegach tych brał żywy udział Maksim Kowalewski, współdziałający z A. Szachmatowem.

⁶¹ Tamże. List ten podpisali akademicy: Wasilij Radłow, Michaił Rostowcew, Aleksiej Szachmatow, Filipp Fortunatow, Piotr Ławrow, Nikołaj Marr oraz Siergiej Bulicz i Lew Szczerba.

⁶² Tamże s. 120—121. W LO AAN (f. 6 op. 1 d. 37 k. 35—37) zachował się list Baudouina do wielkiego księcia Konstantego, w którym uczony polski dziękuje mu za interwencję.

korespondencje prosimy adresować do prof. S. K. Bulicza, Petersburg, Was. Ostrow. Średni prospekt 53, m. 8^a.

Pod zaproszeniem widnieją nazwiska następujących uczonych: Karol Appel (Warszawa), Wasilij Bogorodicki (Kazań), Friedrich Karl Brugmann (Lipsk), Kazimieras Büga (Petersburg), Siergiej Bulicz (Petersburg), Filipp Fortunatow (Petersburg), Vatroslav Jagić (Wiedeń), Otto Jespersen (Kopenhaga), Fiodor Korsz (Moskwa), Adam Antoni Kryński (Lwów), August Leskien (Lipsk), Jan Łoś (Kraków), L. Masing (Dorpat), Antoine Meillet (Paryż), Jooseppi Mikkola (Helsinki), Kazimierz Nitsch (Kraków), Wiktor Porzeziński (Moskwa), Wasilij Radłow (Petersburg), Jan Rozwadowski (Kraków), Andriej Rudniew (Petersburg), Aleksiej Szachmatow (Petersburg), Karl Zalemann (Petersburg), Lew Szczerba (Petersburg), Hugo Schuchardt (Graz), Henryk Ułaszyn (Lipsk), Max Vasmer (Petersburg)⁶³. Później do grona wymienionych dopisał się również profesor Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego Jefimij Karski.

Nakład przewidywanej książki miał wynosić 240 egzemplarzy. Niestety, mimo bardzo zaawansowanych prac nad nią (były już nadbitki korektowe), ani jeden egzemplarz nie ujrzał w skończonej postaci światła dziennego⁶⁴.

W latach 1915—1918 Baudouin niemal całkowicie oddał się pracy naukowej i oświatowej w środowisku Polonii petersburskiej. Prowadził wykłady z gramatyki teoretycznej oraz historii i psychologii języka polskiego na Wyższych Kursach Polskich i Wyższych Kursach Języka Polskiego. Zaznaczył swój udział (choć nie był tam osobą pierszoplanową) w Kole Polskiego Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości i Związku Polskiego Lekarzy i Przyrodników (brał żywy udział w posiedzeniach, był nawet wybrany członkiem rzeczywistym tego stowarzyszenia)⁶⁵. Pisywał artykuły publicystyczne do polskich gazet wychodzących w Petersburgu („Kurier Nowy“, „Dziennik Narodowy“) i Moskwie („Echo Polskie“). Na Uniwersytecie Petersburskim restytuowano go w prawach profesora dopiero po rewolucji lutowej, w kwietniu 1917 r. Z Akademią Nauk w tym czasie bliższych kontaktów raczej nie utrzymywał.

W lutym 1918 r. kiedy wyraźnie świeża nadzieja odzyskania przez Polskę niepodległości, Baudouin pragnął najpośpieszniej opuścić Piotrograd i znaleźć się na ojczystej ziemi. Ten zdeklarowany przeciwnik stosowania wszelkiej przemocy, a więc również i rewolucyjnej, absolutnie nie aprobował panujących w Piotrogradzie warunków życia — zaiste wówczas bardzo ciężkich — i metod sprawowania władzy politycznej. Marzyło mu się, że w odradzającej się Polsce znajdzie „prawdziwą wolność i praworządność“. Żegnając się ze słuchaczkami i absolwentkami Wyższych Kursów Polskich wygłosił do nich płomienne przemówienie, które zakończył następującym życzeniem, dla siebie i dla nich:

⁶³ LO AAN SSSR, f. 770 op. 1 d. 14 (2) kk. 1—79.

⁶⁴ Materiały redakcyjne do tej książki, bez artykułów, przechowywane są w LO AAN SSSR w zespole osobowym Lwa Szczerby (sygn. jw. w przypisie 63). Tam m. in. w oddzielnej teczce znajdują się spisy osób, projekty listów, ocena działalności Baudouina pióra L. Szczerby. W zespole tym zachowały się też listy od Baudouina de Courtenay i Wiktora Porzezińskiego do L. Szczerby.

⁶⁵ O polskich uczelniach i stowarzyszeniach w Petersburgu zob. J. Rózewicz: *Polskie środowisko naukowe w Petersburgu w latach 1905—1918*. W: *Polsko-rosyjskie związki społeczno-kulturalne na przełomie XIX i XX wieku*. Warszawa 1980 s. 194—215.

„Aby to dążenie ku światłu, aby ta wytrwałość w pracy umysłowej dopomogła szlachetnym adeptom nauki przetrwać te okropne czasy i zużytkować nabytą wiedzę na ojczystym gruncie w społeczeństwie polskim, nie «burżuazyjnym», nie «proletariackim», nie «rewolucyjnym», nie «kontrewolucyjnym», nie «bolszewickim», nie «mienszewickim», nie «anarchistycznym», nie «komunistycznym», nie «republikańskim», nie «monarchistycznym», ale po prostu w społeczeństwie polskim, wcielającym w życie zasady prawdziwej wolności i praworządności, w społeczeństwie, w którym gwiazdą przewodnią jest poczucie solidarności ogółów — narodowej i ogólnoludzkiej»⁶⁶.

W odrodzonej Polsce Baudouin de Courtenay objął (od 1 X 1918) na Uniwersytecie Warszawskim wykłady z językoznawstwa indoeuropejskiego, w kilka miesięcy później (8 IV 1919) mianowany został na tej uczelni profesorem honorowym. Przez krótki czas był również profesorem językoznawstwa i języka polskiego na Uniwersytecie Lubelskim (1918—1920) oraz w Wolnej Wszechnicy Polskiej (od 1920)⁶⁷. W 1922 r. stronnictwa mniejszości narodowych wysunęły Baudouina na kandydata do najwyższej w państwie godności: prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej⁶⁸. Dodajmy tu jednak, iż była to kandydatura bez szans. Innymi słowy nie kandydatura serio, lecz — wymowna demonstracja.

Zerwane kontakty z Akademią Baudouin ponownie starał się nawiązać w latach 1924—1925. Sędziwy uczony zwracał się do niej kilkakrotnie i wielokrotnie do jej poszczególnych członków z prośbą o przysłanie mu do Polski wydawnictw i informacji o życiu naukowym w ZSRR, przesłał też do Akademii najnowsze polskie czasopisma językoznawcze. Próbował też zasięgać języka o losach pozostawionej w 1918 r. w Piotrogradzie swej biblioteki oraz materiałów naukowych, nad stratą których bardzo bolał⁶⁹.

Akademia odezwała się dopiero w czerwcu 1925 r., przysyłając Baudouinowi zaproszenie do związku Radzieckiego na uroczystości jej 200-lecia. O tym wydarzeniu pisał do Jana Rozwadowskiego:

„Otrzymałem wczoraj od Rosyjskiej Akademii Nauk zaproszenie na obchód jej 200-lecia. Mam dać odpowiedź przed 1 lipca. Z drugiej strony, kiedyśmy byli 12-go czerwca wieczorem w Grand Hotelu, wspominali mi Panowie (Pan i Nitsch) o zaproszeniu wystosowanym do Polskiej Akademii Umiejętności, przy czym Nitsch zapytał mnie (nie wiem tylko, czy poważnie, czy tylko tak sobie) czy nie chciałbym podjąć się na tej uroczystości reprezentować naszej Akad[emii] Umiej[ętności]. Ja nie odpowiedziałem nic stanowczego i dłużej nad tą kwestią nie zatrzymywaliśmy. Teraz jednak otrzymawszy osobiste zaproszenie pozwalam sobie wrócić do tej sprawy.

⁶⁶ J. Baudouin de Courtenay: *Wyższe Kursy Polskie*. „Dziennik Narodowy“ Piotrograd 1918 nr 125 (z dn. 19 II) s. 4.

⁶⁷ T. Manteuffel: *Uniwersytet Warszawski w latach 1915/16—1934/35. Kronika*. Warszawa 1936 s. 201.

⁶⁸ Zob. m. in. J. Kulczycka-Saloni: *Jan Baudouin de Courtenay, profesor Uniwersytetu Warszawskiego, kandydat na pierwszego prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej*. „Przegląd Humanistyczny“ 1978 nr 11 s. 65—77.

⁶⁹ LO AAN SSSR, f. 160 (*Biuro po międzynarodowemu knigoobmienu. Pieriepiska z Polszej*, 1923—1926) op. 1 s. 59.

Co prawda, nie bardzo mię ciągnie do «Leningradu», gdzie doznałem największej klęski, jaka mnie mogła w życiu spotkać⁷⁰, pomimo to chętnie bym tam pojechał w imieniu Akad[emii] Umiej[ętności], a zdaje mi się, że udział Akad[emii] Umiej[ętności] w podobnym obchodzie byłby pożądanym. Własnym kosztem nie mógłbym sobie pozwolić na podobną daleką podróż. Pojechałbym tylko w takim razie gdyby mi zapewniono zwrot kosztów podróży tam i z powrotem i pewne skromne diety [...].

Napiszę od Oldenburga, jako do sekretarza dożywotniego, [...] że w zasadzie się zgadzam, ale że mój przyjazd będzie zależny od postanowienia Polskiej Akademii Umiej[ętności]. Tego postanowienia oczekuję z niecierpliwością, ażebym się mógł odpowiednio urządzić.

Dla mnie osobiście pobyt w «Leningradzie» byłby o tyle pożądanym, że mógłbym na miejscu wyjaśnić ostatecznie rozmiary klęski, jaka mię spotkała w Petrogradzie⁷¹.

Baudouin do ZSRR jednak nie pojechał. Negatywne stanowisko władz polskich zajęte wobec oficjalnego i bezpośredniego udziału Polaków w obchodach 200-lecia Akademii w Leningradzie⁷² stanęło temu na przeszkodzie.

W maju 1926 r. Akademia Nauk ZSRR wysłała Baudouinowi poprzez swe Biuro Międzynarodowej Wymiany Wydawnictw 93 tomy specjalistycznych publikacji rosyjskich i radzieckich⁷³, następnie wysyłano mu corocznie wszystkie wydawnictwa radzieckiej Akademii z zakresu językoznawstwa i dziedzin pokrewnych⁷⁴. Akademia Nauk ZSRR — jak przypuszczam — przyczyniła się też w jakimś stopniu do tego, że na początku 1926 r. zwrócono z Leningradu — wprawdzie w dość opłakanym stanie — znaczną część jego biblioteki oraz materiałów i zbiorów naukowych⁷⁵.

Po śmierci uczonego (w Warszawie w dn. 3 XI 1929 r.) Akademia Nauk ZSRR oddała cześć swemu członkowi korespondentowi i długoletniemu bliskiemu współpracownikowi, poświęcając jemu specjalne posiedzenie i zamieszczając o nim w swych wydawnictwach wspomnienie pośmiertne⁷⁶. Będzie też pamiętać o nim i w latach późniejszych⁷⁷.

Recenzent: Andrzej Biernacki

⁷⁰ Baudouin ma na myśli pozostawioną w Leningradzie bibliotekę i cały warsztat naukowy (wraz ze zbiorem materiałów, rękopismami, kartotekami itp.), a także wyposażenie mieszkania (meble artystyczne, obrazy itd.).

⁷¹ Baudouin do Rozwadowskiego, 19 VI 1925. Dział Rękopisów Biblioteki PAN w Krakowie. sygn. 2571 t. 1 k. 26—27.

⁷² Szerzej o tym zob. J. Rózewicz: *Polsko-radzieckie stosunki naukowe w latach 1918—1939*. Wrocław 1979 s. 81—83.

⁷³ LO AAN SSSR, f. 160 op. 1 d. 59 k. 51—53.

⁷⁴ Tamże k. 4—6, 124.

⁷⁵ Zob. *Listy J. Baudouina do A. Černego*, dz. cyt. s. 217. Po śmierci Baudouina rodzina jego przekazała część zwróconego księgozbioru Seminarium Językoznawstwa Indoeuropejskiego Uniwersytetu Warszawskiego, a drugą (znacznie większą) ofiarowała Bibliotece Narodowej w Warszawie. Por. J. Rózewicz: *Polsko-radzieckie stosunki...*, dz. cyt. s. 77.

⁷⁶ L. W. Szczerba: *I. A. Boduen de Kurtene*. „Izwestija po Russkomu jazyku i słowiesnosti AN SSSR” 1930 t. 3 cz. 1 s. 311—326. Tenże autor opublikował również: *I. A. Boduen de Kurtene i jego znaczenie w nauce o jazykie (1845—1929)*. „Russkij jazyk w sowietskij szkole” 1929 nr 6 s. 63—71.

⁷⁷ w trzydziestolecie śmierci Baudouina Instytut Słowianoznawstwa AN ZSRR zorganizował specjalną sesję naukową, z której materiały opublikowane w książce *I. A. Boduena de Kurtene (k 30-letiju so*

J. Rózewicz

LES LIEUX DE JAN BAUDOIN DE COURTENAY AVEC L'ACADÉMIE IMPÉRIALE DES SCIENCES A SAINT — PETERSBOURG

Jan Baudouin de Courtenay (1845—1929), professeur des universités de Kazan, de Dorpat, de Cracovie, de Saint — Petersbourg et de Varsovie était un slaviste éminent, spécialiste des langues indoeuropéennes. Il est presque généralement considéré comme un des créateurs de la linguistique moderne, fondateur de la première école phonologique, précurseur du structuralisme.

Pendant environ cinquante ans Jan Baudouin de Courtenay a étroitement collaboré avec l'Académie Impériale des Sciences à Saint — Petersbourg. Il était par cette institution scientifique suprême de la Russie primé (en 1876 on lui a décerné le prix Uwarov et en 1878 — une médaille d'or) et hautement apprécié (en 1897 il a été élu son membre correspondant et deux ans plus tard on envisageait de le nommer membre perpétuel).

L'Académie l'a plusieurs fois chargé d'effectuer à ses frais des enquêtes dialectologiques parmi les Slaves du sud (en Autriche, en Italie, en Serbie et en Bulgarie). Ces recherches lui ont permis de rassembler une documentation très abondante, publiée en partie par l'Académie de Saint — Petersbourg (*Materialien zur südslavischen Dialektologie und Ethnographie*, t. 1—3, Petersbourg 1895, 1904 i 1913). Il était aussi rédacteur de nombreuses publications de l'Académie, il a préparé entre autres la troisième édition de *Толкового словаря великорусского языка* de Wladimir Dahl (t. 1—4, Petersbourg 1903—1909). Il a apporté beaucoup de corrections à cet ouvrage, il la complète en ajoutant environ vingt mille mots et il a adapté cette nouvelle édition du dictionnaire aux exigences actuelles de la linguistique de son époque.

Baudouin a également participé à de différentes initiatives de l'Académie des Sciences de Saint — Petersbourg comme par exemple celles concernant la collaboration internationale des slavistes ou la réforme de l'orthographe de la langue russe.

E. Рузевич

СВЯЗИ ЯНА БОДУЭНА ДЕ КУРТЕНЭ С ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМИЕЙ НАУК

Ян Бодуэн де Куртенэ (1845—1929), профессор Казанского, Дерптского, Краковского, Петербургского и Варшавского университетов был знаменитым славистом и знатоком индоевропейских языков. Он повсеместно считается за одного из создателей современного языковедения, основателя первой фонологической школы, новатором структурализма.

Бодуэн де Куртенэ почти пятьдесят лет был тесно связан с Императорской Академией Наук в Петербурге. В 1876 г. эта Академия наградила его Наградой им. Уварова, а в 1878 г. — золотой медалью. В 1897 г. Императорская Академия Наук присвоила ему звание члена-корреспондента, а два года спустя хотела присвоить ему звание действительного члена.

По поручению этой Академии и на ее финансовые средства Бодуэн проводил многолетние местные диалектологические изучения южных славян (Австрия, Италия, Сербия, Болгария) и накопил богатый материал, частично изданные Императорской Академией (*Materialien zur südslawischen Dialektologie und Ethnographie* т. 1—3, Петербург 1895, 1904 i 1913). Он выполнял также обязанности редактора многих публикаций

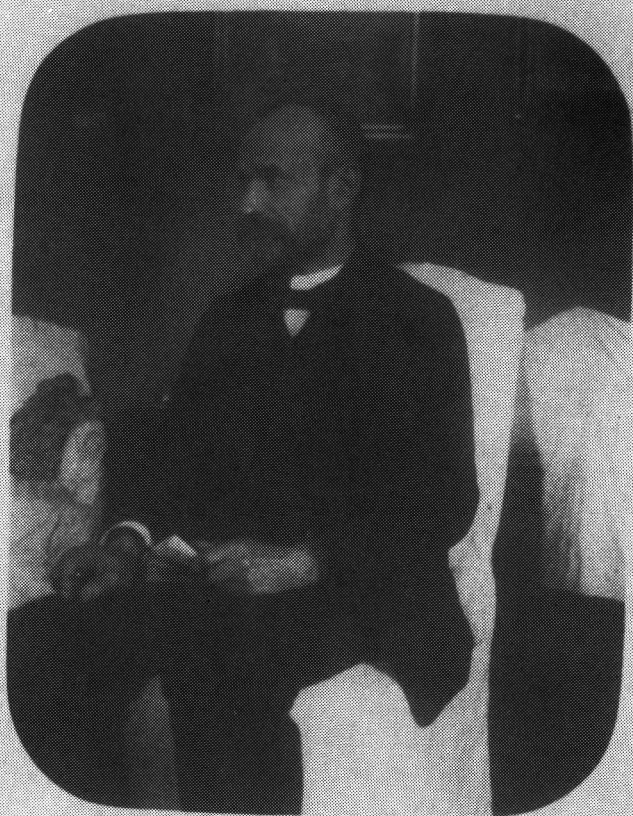
dnja smierti). Moskwa 1960. W trzy lata później Wydział Literatury i Języka Akademii Nauk ZSRR wydał dwa tomy dzieł wybranych Baudouina (*Izbrannyje trudy po obszczemu jazykoznaniju*. Sostaw. W. P. Grigorjew, A. A. Leontjew. Wstup. statja W. W. Winogradowa i W. Doroszewskiego. T. 1—2. Moskwa 1963).

Академии, в частности обработал третье издание *Толкового словаря великорусского языка Владимира Даля* (т. 1—4, Петербург 1903—1909). Он внес в этот труд многочисленные исправления, дополнил его 20 тысячами терминов и упорядочил новое издание словаря в соответствии с тогдашними требованиями лингвистики.

Бодуэн участвовал в разных мероприятиях, организованных Императорской Академией Наук в направлении расширения международного сотрудничества славистов или реформы орфографии русского языка.

Ryc. 1. J. Baudouin de Courtenay (z prawej) i S. Czekanowski podczas badań terenowych w pn-wsch. Włoszech, 30 VII 1892 (fot. od córki Baudouina, p. E. Małachowskiej)

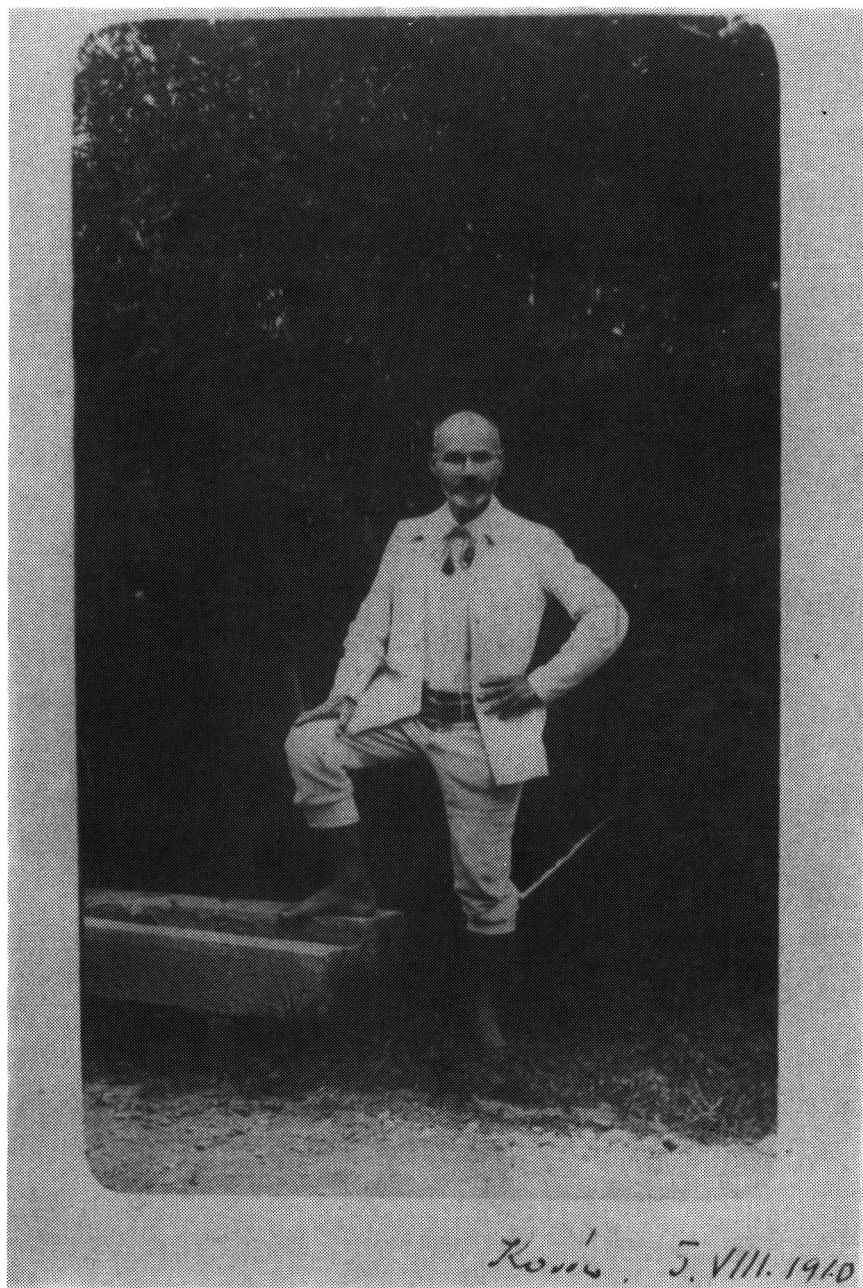

Fotografowana przez Helenę Piłtę
12/25 września 1904 r.

Ryc. 2. J. Baudouin de Courtenay w 1904 r. Pod zdjęciem autograf uczonego (fot. od p. E. Małachowskiej)

Ryc. 3. J. Baudouin de Courtenay w Zakładzie Przyrodoleczniczym dra A. Tarnowskiego w Kosowie k. Kołomyi, 1910 r. (fot. od p. E. Małachowskiej)

Ryc. 4. J. Baudouin de Courténay w 1914 r. Malował A. Borawski. Portret ten należał do galerii 50 obrazów wybitnych Polaków działających w Rosji (fot. od p. E. Małachowskiej)

